

:: קארל מארקס

האריסטוקרטיה רצתה לכבוש את הודו, הפלוטוקרטיה [אילי ההון] רצתה לשחד אותה והמילוקרטיה [אילי התעשייה] - להכותה בהורדת שער המחירים. כעת נהפכה הקערה על פיה.

הכל יודעים, כי נהרסו הארגונים המוניציפאליים ואף הבסיס הכלכלי של הקהילות הכפריות; אבל הקו הגרוע ביותר בהווה זה: התפוררותה של החברה לאטומים נפרדים וחדגונים - מאריך ימים ועומד בעינו.

התוצאות הצפויות מן השלטון הבריטי בהודו

בשיח הרווח בתקשורת, באקדמיה ובציבור מוצגת הגלובליזציה כתופעה השייכת למחצית השניה של המאה העשרים. אולם, מארקס הצביע על תהליך הגלובליזציה וניתח את מאפייניו החשובים כבר באמצע המאה התשע-עשרה! מאמר זה, מיולי 1853, הוא דוגמא לגישתו המורכבת של מארקס ביחס לקפיטאליזם ולקולוניאליזם האירופי באסיה. מבלי שיעלים עין ממוראות הכלכלה הקפיטאליסטית והדיכוי הקולוניאלי, מציג מארקס את הפוטנציאלים שהם יוצרים לקידמה חברתית ולשיחורו. אולם, אלו פוטנציאלים בלבד, התממשותם תלויה בשינוי מהפכני של הסדר החברתי העולמי. הקפיטאליזם הפיץ את הקידמה לכל רחבי תבל, אולם עדיין נחוץ שבני-האדם יממשו לטובתם את האפשרויות שברא הקפיטאליזם על-ידי שיבטלו את הקפיטאליזם עצמו.

כיצד הגיעו הדברים, שאנגליה הטילה את שררתה על הודו? [...] ארץ זו, שנתפלגו ונתבדלו בה לא רק מוסלמים כנגד הודים, אלא גם שבט כנגד שבט, כת כנגד כת; חברה זו, שכל מערכת בניינה היתה מבוססת על מין שווי משקל, תוצאה של דחיקת גומלין כללית ושל הסתגרות פנימית הטבועה בכל חלקיה - כלום לא היו ארץ זו וחברה זו מיועדות מלכתחילה ליפול טרף בידי הכובשים? ואילו גם לא היינו יודעים ולא כלום על תולדות הינדוסטאן בעבר - כלום אינה קיימת העובדה היחידה המכרעת, שאין לסתרה, כי ממש ברגע זה מוחזקת הודו בשעבוד אנגלי, באמצעותו של צבא הודי, שמקיימים אותו על חשבונה של הודו? נמצא, שהודו לא יכלה

להימלט מגזירת הכיבוש [...] לא זו השאלה, אם רשאים היו האנגלים לכבוש את הודו, אלא: האם היינו צריכים להעדיף הודו נכבשת על ידי התורכים, הפרסים או הרוסים, על הודו הנכבשת בידי האנגלים.

על אנגליה למלא בהודו שליחות כפולה, שליחות של הריסה ושל יצירה גם יחד: השמדת המשטר של החברה האסייתית העתיקה ויצירת הבסיס החומרי למשטר חברתי מערבי באסיה. הערבים, התורכים, הטאטארים והמוגולים, שהציפו את הודו, בזה אחר זה, נתבוללו תוך זמן קצר ונעשו "הודים"; שכן חוק עולם הוא בהיסטוריה, שהכובשים הבארבארים עצמם סופם להיכנע לציביליזציה הגבוהה-יותר של נתיניהם. הבריטים היו הכובשים הראשונים, שעמדו מעל לציביליזציה ההודית, ועל כן לא היו נתונים להשפעתה. הם הרסו את הציביליזציה הזאת, תוך שהיו מנפצים את הקהילות העצמיות, תוך שהיו מחריבים עד היסוד את התעשייה המקומית, והורידו לדרגה שטחית-ממוצעת כל דבר שהיה גדול ונעלה בתוך החברה המקומית. דברי ימי שלטונם בהודו אינם מספרים כמעט על שום דבר אחר אלא על חורבן בלבד. מתוך החורבות הללו אין מבצבצים עדיין סימנים של תחייה. ואף על פי כן התחילה התחייה.

אחדותה המדינית של הודו, שכיום היא יציבה יותר ומורחבת יותר משהייתה אי פעם בתקופת

הטקסט הניתן כאן הוא נוסח מעובד ומקוצר מעט של המאמר. הנוסח השלם בעברית מצוי בספר: **מארקס, אנגלס, כתבים נבחרים, כרך ב'**, הוצאת ספרית פועלים (1955), עמ' 244-249.

על פיה. הבורגנות התעשייתית גילתה, כי חשיבות חיונית היא לה, שתהיה הודו לארץ של רפרודוקציה, ועל כן צריך קודם כל לצייד את הארץ באמצעי השקיה מלאכותית ותחבורה פנימית. ברצונה כיום לבנות על פני הודו רשת של מסילות ברזל, והיא עתידה להגשים את התכנית. אין לשער כלל את תוצאותיו של מעשה זה.

מן המפורסמות הוא, שכוחות הייצור של הודו נמצאים משותקים מחמת מחסור קיצוני באמצעים להחדרת ההפצה והחליפין של תוצריה השונים. בשום ארץ אחרת אינה מצויה מצוקה סוציאלית בתוך שפע טבעי - מחמת המחסור באמצעי חליפין - יותר משהיא מצויה בהודו. [...]

בניית מסילות הברזל אפשר לנצלה על נקלה לצרכי החקלאות, שכן במקום החפירות, שמוציאים משם אדמה בשביל הסוללות של מסילות הברזל, אפשר להתקין מתקני מים להעביר מכאן את המים לאורך הקווים השונים. בדרך זו יהא נתון מפעל ההשקיה להרחבה יתרה - המפעל, המהווה תנאי הכרחי בשביל החקלאות במזרח - ואפשר יהיה למנוע את מציקות הרעב המקומיות שהן תכופות, ומקורן בחוסר מים. ונוכל לעמוד כראוי על החשיבות הכללית, שתהא נודעת למסילות הברזל מבחינה זו, אם נזכור כי אדמת שלחין, ואפילו במחוז רכסי ההרים של 'הגהוט', משלמת מסים פי שלושה, מעסיקה אנשים פי עשרה או שנים עשר ומכניסה רווחים פי שנים עשר או המישה עשר מן התוצאות שמשגיגים על אותו שטח של שדה בעל. [...]

הכל יודעים, כי נהרסו הארגונים המוניציפאליים ואף הבסיס הכלכלי של הקהילות הכפריות; אבל הקו הגרוע ביותר בהווי זה: התפוררותה של החברה לאטומים נפרדים וחדגוניים - מאריך ימים ועומד בעינו. בידודו של הכפר הוא שגרם לחוסר דרכים בהודו, וחוסר דרכים שוב הנציח את בדידותו של הכפר. בתנאים אלה היתה קיימת הקהילה על רמה נמוכה של אורח חיים נתון, כמעט ללא מגע ומשא עם כפרים אחרים, משוללת כל אותם הצרכים ואותה הפעילות, שהם הכרח בלתי נמנע בשביל הקידמה הסוציאלית. כעת, לאחר שהבריטים ניפצו את ההתמד האוטרקי של הכפרים, יבואו מסילות הברזל ויביאו סיפוק לצורך החדש של מגע ומשא וקשרים. נוסף על כך "תהא זו אחת מהשפעותיה של מערכת מסילות הברזל, שעתידה היא להביא לכלל כפר אשר בדרכה את דעת ההמצאות והמוסדות אשר בארצות

שלטונו של המוגול הגדול - שימשה תנאי ראשון של הודו. אותה אחדות, שהוטלה על הודו בכוח, על ידי החרב הבריטית, יבוא עכשיו הטלגרף החשמלי ויבצרנה וינציחנה. צבא הילידים המאורגן והמאומן על ידי הסמל הבריטי שימש תנאי כל יעבור בשביל השחרור העצמי של הודו, ועל ידי כך לא תוסיף עוד הודו

להיות שלל בידי פולש זה, הקודם וזוכה. כמנוף חדש וכביר בתנועת השיקום מופיעה העיתונות החופשית, החודרת זו הפעם הראשונה לחברה האסייתית, ושעורכיה הם על הרוב צאצאיהם המשותפים של הודים ואירופים. [...] ילידי הודו המתחנכים בכלכותה תחת פיקוח אנגלי - במספר מועט וכאילו כפאם שד - בהם גדל ובא מעמד חדש, נושא תכונות הדרושות לתפקידי השלטון ורווי המדע האירופי; הקיטור קשר את הודו קשר סדיר ומהיר עם אירופה; הקים קווי תחבורה בין נמליה הראשיים לבין כל הנמלים של האוקיינוס הדרום-מזרחי; ועל ידי כך שחרר את הארץ ממצבה המבודד, שהיה משמש סיבה עיקרית לקיפאונה. ולא רחוק עוד היום שעל ידי צירוף של רכבת ואניית קיטור יתקצר המרחק בין אנגליה והודו ויעמוד מבחינת הזמן על שמונה ימים בלבד; ואותה ארץ אגדתית מלפנים תצטרף על ידי כך, באמת, אל העולם המערבי.

המעמדות השליטים של בריטניה הגדולה לא היו מגלים עניין עד כה בהתקדמותה של הודו אלא מפקידה לפקידה, באורח ארעי ויוצא מן הכלל. האריסטוקרטיה רצתה לכבוש את הודו, הפלוטוקרטיה [אילי ההון] רצתה לשדוד אותה והמילוקרטיה [אילי התעשייה] - להכותה בהורדת שער המחירים. כעת נהפכה הקערה

אבל משהכנסת פעם מנגנון של מכונות לתוך מערכת התחבורה של ארץ, שיש לה ברזל ופחם משלה - שוב לא תוכל לעכבה, שלא תתקין בעצמה מכונות כגון אלה.

אחת ולתמיד, את העול האנגלי. מכל מקום, יש לצפות בוודאות גמורה, בעתיד הקרוב פחות או יותר, לתחייתה של אותה ארץ רבת היקף ורבת עניין [...].

מעשי הצביעות השפלה והברבריות הטבועה בציביליזציה הבורגנית נגלים ללא כסות נגד עינינו, מיד משאנו עוזבים את מולדתם, שכאן הם נושאים אצטלא של נימוסים מכובדים, ופונים אל המושבות, שכאן הם מופיעים בכל מערומיהם. [...] השפעותיה ההרסניות של התעשייה האנגלית על ארץ כמו הודו, הגדולה כאירופה כולה [...] גלויות כיום הזה בכל מוראותיהן לעין כל. אבל אין אנו צריכים לשכוח, כי לפנינו אך תוצאה אורגנית של שיטת הייצור בכללותה, כפי שהיא קיימת כיום. ייצור זה מתבסס על שלטונו העליון של ההון. הרכוזה של ההון תנאי עיקרי הוא לקיומו של ההון בחזקת עוצמה עצמאית. השפעתו ההרסנית של אותו הרכוזה על שוקי העולם – אין בו אלא כדי לחשוף, בממדים ענקיים, את החוקים האורגניים, הפנימיים, הטבועים בכלכלה המדינית, והם השולטים כיום בכל עיר ועיר של העולם התרבותי.

התקופה הבורגנית בתולדות האנושות – מוטל עליה להניח בסיס חומרי בשביל עולם חדש: מצד אחד, תנועת עולם של מגע ומשא, המושתתת על זיקת גומלין בין עמים, וכן האמצעים הדרושים לכך; ומצד שני, ההתפתחות של כוחות הייצור של האדם והפיכת הייצור החומרי להשתלטות מדעית על כוחות הטבע. תעשייה בורגנית וסחר בורגני יוצרים את המיקדמות החומריות בשביל עולם חדש, ממש כמו שעיצבו מהפכות גיאולוגיות את פני השטח של כדור הארץ. רק לאחר שמהפכה חברתית גדולה תשתלט על הישגיה של התקופה הבורגנית, על השוק העולמי וכוחות הייצור המודרניים, ותמסרם לפיקוחם המשותף של העמים המתקדמים ביותר – או אז תחדל הקידמה האנושית להיות משולה לאותו אליל נתעב של עכו"ם, שחשקה נפשו לשתות את הנקטר אך מתוך קרקפותיהם של הקטולים.

אחרות, והאמצעים הדרושים להשגתם; והללו יעוררו, קודם כל, את האמנות הכפרית [...] אשר בהודו, לגלות את מלוא כישרונותיה, ואחר כך יספקו את החמרים החסרים לה" [צ'אפמאן, 'כותנה ומסחר בהודו'].

יודע אני, כי הבורגנות התעשייתית האנגלית אינה מתכוונת לזכות את הודו במסילות ברזל, אלא כדי להוציא מתוכה, בהוצאות פחותות יותר, כותנה וחומרי גלם אחרים, הדרושים לה בשביל בתי החרושת. אבל משהכנסת פעם מנגנון של מכוונות לתוך מערכת התחבורה של ארץ, שיש לה ברזל ופחם משלה – שוב לא תוכל לעכבה, שלא תתקין בעצמה מכוונות כגון אלה. בארץ, המצטיינת במימדים העצומים כל כך, שוב לא ייתכן לקיים רשת של מסילות ברזל, בלא להנהיג כאן, בו בזמן, כל אותם תהליכים תעשייתיים, שהם דרושים לסיפוק תביעותיה הישירות והשוטפות של תחבורת מסילות ברזל; ומכאן יצוץ ההכרח להשתמש במנגנון המכוונות גם באותם ענפי תעשייה, שאין להם קשר בלתי אמצעי אל מסילות הברזל. בדרך זו תיהפך מערכת מסילות הברזל בהודו, בפועל ממש, לחלוץ התעשייה החדשה. וסיכוי זה גדול עוד יותר, משום שהשלטונות הבריטיים בעצמם מודים, כי מצטיינים ההודים בכישרון מיוחד, שיכולים הם לסגל עצמם בשלמות לדרכי עבודה חדשות לחלוטין ולרכוש לעצמם את הידיעות לטיפול במכוונות. [...] התעשייה החדשה, שתיוצר בעקבות מסילות הברזל, עתידה לפורר את חלוקת העבודה המסורתית, שעליה מבוססות הכיתות ההודיות – אלה המעצורים העיקריים, המעכבים את קידומה של הודו ואת עצמתה של הודו.

כל מה שהבורגנות האנגלית תהא אנוסה לבצע כאן לא יהא בו כדי לשחרר את המוני העם, ולא כדי לשפר מעיקרו את מצבם הסוציאלי, שהרי מצב זה תלוי לא רק בהתפתחותם של כוחות הייצור אלא גם בניכוסם על ידי המוני העם. מה שאותה בורגנות עתידה לעשות בכל התנאים – הרי זה: ליצור את המקדמות החומריות בשביל שני התפקידים האלה. וכי ביצעה, הבורגנות, אי פעם, יותר מזה? וכי הניעה אי פעם קידמה, בלא שתסחוף בני אדם לתוך דם וזוהמה, מצוקה והשפלה?

לא יקצרו ההודים את הפירות שיבשילו יסודות החברה החדשים, הנפוצים בתוכם על ידי הבורגנות הבריטית – אלא אם כן יקום הפרולטריון התעשייתי בבריטניה הגדולה וימגר את המעמדות השליטים בה כיום, או שההודים עצמם יגבירו כוח עד כדי כך, שיוכלו להסיר,

תעשייה בורגנית וסחר בורגני יוצרים את המיקדמות החומריות בשביל עולם חדש, ממש כמו שעיצבו מהפכות גיאולוגיות את פני השטח של כדור הארץ.

אין אנו צריכים לשכוח, כי לפנינו אך תוצאה אורגנית של שיטת הייצור בכללותה, כפי שהיא קיימת כיום. ייצור זה מתבסס על שלטונו העליון של ההון. הרכוזה של ההון תנאי עיקרי הוא לקיומו של ההון בחזקת עוצמה עצמאית.

קצה הקרחון

סיוע לעולם השלישי?

ארגון העבודה הבינלאומי קובע, כי קרוב למאה מיליון בני-אדם (נכון לשנת 2000) מועסקים כעובדים זרים בארצות שאינן מולדתם, ושבהן אין להם זכויות אזרח. נשים מהוות מחצית מכלל העובדים הזרים. מהגרי העבודה (העובדים הזרים) שולחים חלק ממשכורתם לבני משפחתם שנשארו במולדת. סכום זה הגיע בשנת 2000 למאה מיליארד דולר בשנה! יותר מכל הכספים המושקעים בסיוע לפיתוח העולם השלישי. עבודה זרה (וזולה) היא סחורת הייצוא הנמכרת ביותר בעולם, מלבד נפט. (על-פי אתר האינטרנט של ארגון העבודה הבינלאומי: www.ilo.org).